

Получена: 25.10.2019 г.

Приета: 11.11.2019 г.

ИНДУСТРИАЛНОТО НАСЛЕДСТВО НА ФРАНЦИЯ

Ж.-Б. Кремнидзер¹, Цв. Даскалова²

Ключови думи: индустриално наследство, опазване на културното наследство

РЕЗИЮМЕ

Индустриалното наследство на Франция, разглеждано като неразделна част от културното наследство, запазва знанието и паметта на индустриалните проявления. Въпреки късното осъзнаване на важноста за неговото опазване, възстановяване и адаптиране, в последните десетилетия във Франция се реализират редица проекти, които доказват предимствата и положителния социален ефект от правилната намеса в обектите, представляващи индустриално наследство.

1. Въведение

През периода 1789 – 1980 политиката за опазване и защита на Франция е насочена предимно към религиозните и аристократичните сгради. Част от тях са частна собственост и се стопанисват от едно и също семейство със столетия, друга част се управляват от Национални фондове и агенции.

Château de Roquetaillade (Gironde)

Замъкът е собственост на семейството от над 700 години. Той е отворен за обществеността от 1956 г. и е най-посещаваният в района на Бордо. Отворен през цялата година за посетители, които освен да разгледат забележителностите, могат да опитат известните местни бели вина. Освен с винопроизводство, семейството се занимава и с животновъдство.

¹ Жан-Бернар Кремнидзер, арх., преподавател във Висше национално училище по архитектура, Норманди, Франция, e-mail: jbrem@gmail.com

² Цветелина Даскалова, гл. ас. д-р арх., кат. „Технология на архитектурата“, УАСГ, бул. „Хр. Смирненски“ № 1, 1046 София, e-mail: daskalova@studioarchistil.com

Фиг. 1. Замъкът „Роктайад“, Жиронд (в ляво) и замъкът „Пьерфон“, Оаз (в дясно)

Château de Pierrefonds (Oise)

Замъкът е исторически паметник от 1862 г. Сега той се управлява от Национален център за паметници и често става сцена за много филми.

2. Индуриално наследство – определение

Индуриалното наследство включва всички индуриални обекти, които имат историческа, социална, културна, архитектурна и научна стойност и запазват знанието за индуриалните и пред-индуриални проявления.

То трябва да се разглежда като неразделна част от културното наследство. Въпреки това, следва да се вземе предвид тяхното специфичното естество. Включва машини и съоръжения, надземни елементи и структури, комплекси и ансамбли от сгради и индуриални пейзажи.

Във Франция признаването на обект като част от индуриалното наследство се осъществява на базата на четири критерия:

- Исторически критерий или критерий за изключителност.
- Критерий за известност.
- Научен и технологичен критерий.
- Критерий за представителност – дали обектът е представителен за съответната типология.

3. Заводът като дом на машините

Фиг. 2. Завод Сиду, Сан Куентен (вляво) и завод Солве, Арл (вдясно)

Основната причина за построяването на една индустриална сграда е нейното предназначение – място за разполагане и ползване на машини. Когато тази основна функция се загуби и сградата престане да се използва по предназначение, тя губи много голяма част от смисъла и стойността си.

Като част от индустриалното наследство са и жилищните сгради, структури и квартали, построени за работниците в индустриалните зони. Тези примери са не само част от архитектурното материално наследство, а и са носители на социалната памет и нематериалното богатство, свидетели на работническата история и борба.

Фиг. 3. Cité Lecoeur, Canteleu

4. Основни етапи

4.1. Пред-индустриален период

Във Франция индустриализацията започва още през 18 век с един период, наречен от френския историк и икономист Франклин Мендел „прото-индустриализация“ [1].

Първите примери на много малки работилници, разположени главно в селските райони, датират от 1762 г. Характеризира се с участието на много семейства, които откриват в някаква индустриална дейност незаменими допълнителни ресурси. Земеделските производители, в допълнение към селскостопанското си производство, предлагат търговия с местни занаяти, обикновено със средно качество до ниско качество.

През този период работилниците и ателиетата не са изолирани обекти, разположени в отделни сгради, а помещения, интегрирани в жилищните сгради на собствениците.

Фиг. 4. Индустриални дейности, интегрирани в жилищна структура, гр. Елбьоф

4.2. Дебатът за индустриалния град

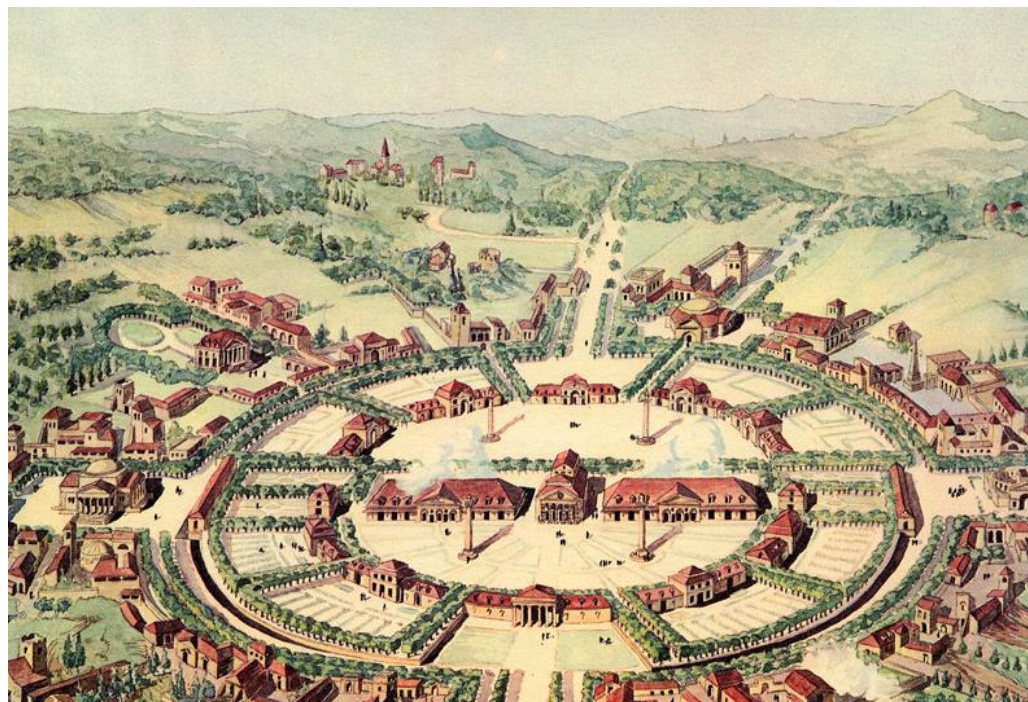
Един от първите примери, като един първи модел на индустриализиран град с всички съпътстващи структури, разположени в близост една до друга, е „Идеалният град“ (La cité idéale de Chaux), намиращ се близо до Безансон, проектиран от архитект Клод-Никола Льоду (C.N. LEDOUX). Той реализира индустриалната част на проекта си с кралските солници, близо до гората на Шо.

Архивите ни разказват много малко за строителството на тази сграда. Първият камък е положен по време на церемония на 15 април 1775 г., а работата продължава до 1779 г.

Льоду проектира архитектурния ансамбъл под формата на полукръг (с диаметър 370 метра), включително техническите инсталации и жилищата на работниците.

Къщата на управителя със своя фронтон и перистил налага определена идея за ред. Той напомня стила на вила ла Ротонда на Андреа Паладио, близо до Виченца (Италия).

Затворен по време на революцията, Льоду си представя идеалния град „Шо“ (Chaux), който трябва да заобиколи кралските солници. Проект, който ще остане завинаги в архива на архитекта, изпаднал в немилост.

Фиг. 5. Идеалният град на Шо, Арк-е-Сенан, Франция

4.3. Индустрията, създаваща града или град, създаващ индустрия

Във Франция съществуват два феномена – вляво, завод, който се интегрира в съществуващ град, а вдясно – завод, който създава града около себе си.

Фиг. 6. гр. Елбюф, Франция (вляво),
гр. Вале дю Кайи, близо до Руан (вдясно)

Докато град Елбюф е съществувал и се е развивал още преди началото на индустриализацията и приютява в себе си първо малки занаятчийски работилници и в последствие развива по-мощна индустрия, то за град Вале дю Кайи повратен момент в

историята му е 1762 година, която бележи създаването на фабрика, специализирана в производството на памучни тъкани (наречена индийска). В края на осемнадесети век и особено след 1815, производството на текстил най-накрая е заместило това на хартия, в долината започват да се заселват множество семейства, създават се предприятия, използващи силата на реката: предачници, тъкачни работилници, съоръжения за боядисване на платовете. Около 1850 г. близо 120 фабрики са разположени в района (по един на всеки 150 метра!), Тази впечатляваща плътност му дава прякор „малката долина на Манчестър“. Поради подобни причини има и български град, който е получил същото прозвище „Българския Манчестър“ – град Габрово [2].

И двата феномена, макар и по различен начин, водят до създаването на индустриален пейзаж, който изцяло променя земеделския облик на Франция.

Индустриалната революция променя коренно нашето общество. Новите техники, новите материали и технически решения изискват създаването на големи сгради, ковачници, работилници, доменни пещи, комини и др. Експлоатацията на природните ресурси (твърди въглища, различни руди и др.) се извършва на места, които променят изцяло облика на района. Някои от тези места, в резултат на изчерпването на ресурсите, се превръщат в „индустриални пустини“ като „Черната страна“, име дадено на района „Pays de Charleroi“ след изчерпването на местните въглища.

Пейзажът може да приема много различни форми да има съвсем различен облик в зависимост от намиращата се там индустрия.

Фиг. 7. Нефтохимическа зона, Хавър (вляво), Добив на инертни материали, Юр (вдясно)

5. Влияние на международната архитектура

Първоначалната незаинтересованост на Франция към съхраняване и опазване на индустриалното наследство е продиктувана от факта, че най-често това са сгради, чиято архитектура е силно повлияна от немските и английските примери, видени по време на световните търговски изложения – в Лондон, Виена, Глазгоу, Брюксел и др.

За първите примери на английски сгради с шедови покриви се смята, че са дело на британския инженер и архитект Уилям Фьърбърн. Още през 1863 г. в своя „Трактат за мелниците и мелницата“ той предлага използването на шедов принцип [3].

Неговите принципи бързо завладяват архитектурата на индустриалните сгради и във Франция.

Фиг. 8. Завод Баден, Барентен

6. Индуриалното наследство, какво е неговото бъдеще?

Интересът към опазване на индуриалното наследство се появява сравнително късно във Франция. През 1978 г. се създава Комитетът за информация и връзка по археология, проучване и развитие на индуриалното наследство (CILAC), сдружение с нестопанска цел с национално призвание, обединяващо учени и изследователи от различни дисциплини. Индуриалното наследство обаче остава до голяма степен непроучено и неизвестно, което отразява по това време общата липса на интерес на френското общество към своята индустрия.

6.1. Висше национално училище по архитектура Норманди в Руан

Добър пример за адаптация е сградата на Висшето национално училище по архитектура Норманди в Руан, което се помещава в бивша текстилна фабрика. Важно за студентите е, че могат да учат в сградата, която представлява обект на архитектурното наследство и е свидетел на икономическата и социалната еволюция.

Фиг. 9. Текстилна фабрика преди (вляво), Висше училище по архитектура сега (вдясно)

6.2. Халите в Париж

Пример за липса на приемственост и разрушаване вместо опазване и адаптация са Халите в Париж. В годините този комплекс се е разраствал от една сграда до цял квартал от търговски сгради и павилиони. Създадени са дори нови павилиони извън Халите – близо до железопътните гари, в покрайнините на града, или директно в близост до производствените площадки. През 1953 г. правителството решава да създаде верига от пазари от национален интерес и е взето решение този комплекс да бъде съборен и на негово място да бъде изграден нов. Въпреки сериозните възражения и протести на част от парижани, сградите са съборени. На тяхно място изниква нов комплекс, чиито архитектурни качества са на много по-ниско ниво от съществуващия. Освен с липса на естетически качества, новият комплекс не функционира добре и не отговаря на очакванията на жителите на града.

Фиг. 10. Халите на Балтар, Париж 1870 г. (вляво),
Халите по време на разрушаването им 1972 г. (вдясно)

През 2004 г. и тази сграда е разрушена, за да отстъпи място на съвсем нов търговски комплекс и градина над прилежащата метростанция. Последният проект е струвал около един милиард евро на френските данъкоплатци. Ако се сметнат към тази сума и всички разходи от първото разрушаване до последния проект, Халите се оказват една от най-скъпопоструващите грешки на Франция, която недвусмислено показва как не трябва да се постъпва с индустриалното наследство.

Фиг. 11. Халите в Париж – втори проект от 1972 г. (вляво),
Халите в Париж – днес (вдясно)

6.3. Музей д'Орсе

Голямата реализация на трансформацията на Музея д'Орсе се случва благодарение на новото отношение към индустриалното наследство.

Сградата е разположена на брега на Сена, построена е от Виктор Лалу в периода от 1898 до 1900 г. и се намира на около 600 метра източно от двореца Бурбон. Първоначално гарата е била собственост на Парижката железопътна компания „Орлеан“ и първата ѝ функция е била да посреща посетителите и чуждестранните делегации на Световното изложение в Париж 1900 г., следователно новата гара в сърцето на града е трябвало да представява френско (*savoir-faire*), „практическото познание“ и триумфалния академизъм на времето си, без да подкопава кейовете на близката река. След началото на 20-ти век славата на тази сграда залязва и за един дълъг период е използвана като склад. При идването си на власт, Валери Жискар Дестен обявява, че ще превърне тази бивша гара в музей, където ще бъдат представени всички изкуства от втората половина на 19-ти век.

Фиг. 12. Гара д'Орсе 1898г (вляво), Музей д'Орсе 1986г (вдясно)

6.4. Градът на електротехниците (La cité des électriciens)

Един от големите проекти и пример на устойчиво развитие на индустриалното наследство е La cité des électriciens в Брюе-ла-Бюсиер, част от вписания в списъка на световното културно и природно наследство на ЮНЕСКО възгледобивен район Нор Па дьо Кале.

Градът на Електротехниците е построен от Минна компания в Брюе между 1856 и 1861 г., за да приюти семействата на миньорите. Компанията е избрала имената на велики учени, които са направили важни открития в областта на електричеството, за да назоват улиците на града: Ампер, Маркони, Волт, Едисън, Франклин, Лаплас, Фарадей, Брани, Грам и др., оттам и името на комплекса. Това е един от най-старите миньорски градове във Франция, архетип на типа работнически лагери, наречени “*colons*”[4] и, който свидетелства за прогресивното развитие в историята на работническите жилища през XIX век. Следствие на икономическата криза и безработицата при спирането на рудо-

бивната дейност в района на Нор Па-дьо-Кале, градът постепенно се изпразва от жителите си и бива изоставен.

Местната власт е решена да съживи мястото като му даде нов статут, показвайки важността на историята на този миньорски лагер. Преломен момент в историята му е откриването на първия филиал на Музея „Лувър“ на това място. Вписан като исторически паметник през 2009 г., районът става през 2012 г. един от петте основни обекти от минното индустриално наследство, включени в списъка на ЮНЕСКО.

Получаването на този статут не е било лесно и съществувало шеговитото мнение, че купищата въглища, дори във формата на пирамиди, никога няма да бъдат известни, колкото египетските пирамиди.

Фиг. 13. Изглед към въгледобивната зона Нор Па дьо Кале

Възстановяването и адаптирането на града на електротехниците е следвало програма за запазване на духа на историческата памет, без да се прави от него музей, а нещо живо и функциониращо. Днес той функционира като старт-ъп инкубатор, съдържащ интерпретационен център, посветен на историята на минното дело и ежедневието на непълнолетните работници, къщи за туристи, ателиета за артисти, които могат да живеят и творят на едно място, учебна овощна и зеленчукова градина за децата и дузина социални жилища.

Фиг. 14. Жилищна група, Брюе-ла-Бюсиер (вляво), общ изглед на комплекса (вдясно)

7. Заключение

В наши дни дебатът за бъдещето на индустриалното наследство има два аспекта – тяхното опазване като „памет“ на индустриализацията чрез превръщането им в музеи или намиране на подходящи начини за тяхното адаптиране и използване чрез конверсия и промяна на функцията им.

Благодарности

Част от настоящия доклад е представен от арх. Жан Бернар Кремнитцер на международния семинар в гр. Троян през 2019 г., на тема „Възраждане на архитектурно-строителни технологии от района на Централен Балкан и приложението им в съвременните условия“. Преводът и допълненията от арх. Цветелина Даскалова са направени с неговото любезно съгласие.

ЛИТЕРАТУРА

1. <https://en.wikipedia.org/wiki/Proto-industrialization>, посетен на 12.09.2019.
2. Даскалова, Цв. Сборник от IX международна научна конференция по архитектура и строителство. ArCivE 2019, Варна, ISSN 2367-7252.
3. Fairbairn, W. Treatise on Mills and Millwork. Cambridge University Press, ISBN 9781107256682.
4. [https://fr.wikipedia.org/wiki/Coron_\(urbanisme\)](https://fr.wikipedia.org/wiki/Coron_(urbanisme)), посетен на 13.09.2019.

INDUSTRIAL HERITAGE OF FRANCE

J. B. Cremnitzer¹, Tzv. Daskalova²

Keywords: industrial heritage, preservation of cultural heritage

ABSTRACT

The industrial heritage of France, regarded as an integral part of the cultural heritage, preserves the knowledge and memory of industrial phenomena. Despite the late awareness of the importance of its conservation, restoration and adaptation, a number of projects have been implemented in France in recent decades, proving the benefits and positive social impact of proper interventions on sites of industrial heritage.

¹ Jean Bernard Cremnitzer, Architect and Professor in ENSA Normandie France, e-mail: jbcrem@gmail.com

² Tzvetelina Daskalova, Chief Assist. Prof. Dr. Arch., Dept. “Technology of Architecture”, UACEG, 1 H. Smirnenski Blvd., Sofia 1046, e-mail: daskalova@studioarchistil.com